

Λύσεις Νεοελληνικής Λογοτεχνίας
Θεωρητικής Κατεύθυνσης 2006
27/05/2006

Α. Είναι γνωστό ότι ο Α. Παπαδιαμάντης στήριξε το ηθογραφικό του έργο, εκτός των άλλων, και σε προσωπικότερες αναμνήσεις του. Άλλωστε, τα παιδικά του χρόνια προσδιορίζουν το θέμα του «Ονείρου στο Κύμα». Πρόκειται, δηλαδή, για κείμενο που καταχωρίζεται στα «αυτοβιογραφικά» του, καθώς και σε αυτά της «εφηβικής ηλικίας» του. Ο ίδιος, βέβαια, αποποιείται κάθε ταύτιση του με τον αφηγητή, κάτι που όμως τον κριτικό και τον έμπειρο αναγνώστη δεν τον παραπλανά.

Στο δοθέν απόσπασμα, υπάρχουν αναφορές που πιστοποιούν τη «βιωματικότητα» και «αυτοβιογραφικότητα» του όλου διηγήματος.

Συγκεκριμένα:

- Η γνώση, από τη πλευρά του συγγραφέα, του φυσικού περιβάλλοντος, ιδιαίτερα του θαλασσινού, και η αγάπη του γι' αυτό. Γνώση και αγάπη που προκύπτουν από τα σημεία του αποσπάσματος όπου καταγράφονται οι ψυχολογικές μεταπτώσεις του αφηγητή, σε σχέση με το αν έπρεπε ή όχι να πέσει στη θάλασσα για να σώσει το κορίτσι. («Συγχρόνως τότε, ... του κολπίσκου», «Το βύθος του νερού ... ανθρώπινον πλάσμα! ...»).
- Η έντονη θρησκευτικότητα του συγγραφέα και η διάθεσή του να μονάσει (γνωστός ως ο «κοσμοκαλόγερος» της λογοτεχνίας μας). Αυτά προκύπτουν από διάφορα σημεία του αποσπάσματος : «...δόξα τω θεώ!...», «Αφού πέρασα από δύο ιερατικές σχολάς,...», «...όπως η Γραφή λέγει.»
- Ο σχετικός μισογυνισμός του συγγραφέα, κάτι που προκύπτει τόσο από τη φράση «...και τους κυνέρωτας του κόσμου...», όσο και από το χαρακτηρισμό «απλή θυγάτηρ της Εύας» που αποδίδει στη γυναίκα που του χάρισε το «Όνειρο στο Κύμα».
- Η επιλογή του συγγραφέα να εγκαταλείψει τις φυσικές συνθήκες ζωής της ιδιαίτερης πατρίδας του, αλλά και τους, θρησκευτικού χαρακτήρα, στόχους του, προκειμένου να εγκατασταθεί στην πρωτεύουσα, ώστε να σπουδάσει και να εξασφαλίσει το βιοπορισμό του (εγγραφή στη Φιλοσοφική Σχολή Αθηνών, παράδοση μαθημάτων σε νέους, ενασχόληση με δημοσιογραφία,...). Τα

παραπάνω πιστοποιούνται από αναφορές του αποσπάσματος, όπως: «Κ' εγώ έμαθα γράμματα,...», «κ' έγινε δικηγόρος...».

- Η αίσθηση «ασφυξίας» που βίωνε ο συγγραφέας στο περιβάλλον της Αθήνας και η συνακόλουθη νοσταλγία για τη φυσική ζωή της ιδιαίτερης πατρίδας του, της Σκιάθου, στην οποία -σε κάθε ευκαιρία- επέστρεφε και, τελικά, πέθανε. Αυτά τα συναισθήματα απορρέουν, εκτός των άλλων, από τη καταληκτική φράση του ποιήματος: «Ω! ας ήμην ακόμη βοσκός εις τα όρη!...».

B1. Το συγκεκριμένο διήγημα του Παπαδιαμάντη είναι ιδιαίτερα πλούσιο σε αφηγηματικές τεχνικές. Μάλιστα, στο δοθέν απόσπασμα, απαντούν οι ακόλουθες:

- Ο ανώνυμος αφηγητής είναι δραματοποιημένος, παρακολουθεί τα γεγονότα από εσωτερική οπτική γωνία (αφηγητής – πρωταγωνιστής, με εσωτερική εστίαση). Αφηγείται, με άλλα λόγια, την προσωπική του ιστορία («ομοδιηγητική» αφήγηση), στην οποία πρωταγωνιστεί («αυτοδιηγητική» αφήγηση). Ο συγγραφέας, βέβαια, κλείνει το κείμενο σε εισαγωγικά και δηλώνει ενυπόγραφα ότι ο ίδιος, απλώς, μας μεταφέρει πιστά την αφήγηση γεγονότων που βίωσε κάποιος «άλλος». Αυτός είναι ένας έντεχνος τρόπος να κρύψει το δικό του πρόσωπο πίσω από τον «άλλον» (πλαστό, φανταστικό πρόσωπο), για ν' αφηγηθεί μια ιστορία δική του (πλαστοπροσωπία), χωρίς βέβαια αυτό να σημαίνει ότι έχει βιώσει ακριβώς τα ίδια γεγονότα. Άρα, μάλλον, υπάρχει ταυτοπροσωπία συγγραφέα – αφηγητή.

- Η διάσωση του κοριτσιού δίνεται με σχετικά λεπτομερή περιγραφή τόσο του φυσικού περιβάλλοντος, όσο και των ψυχικών διακυμάνσεων και συναισθημάτων των δύο ηρώων (του αφηγητή άμεσα και της κοπέλας έμμεσα, μέσω των σκέψεων και των αναφορών του αφηγητή). Όλα αυτά, βεβαίως, αποδίδουν αμεσότητα κι ένταση στη σκηνή, διατηρούν αμείωτο το ενδιαφέρον του αναγνώστη και κορυφώνουν τη δράση.

- Στον επίλογο, επέρχεται η λύση της πλοκής, με την ολοκλήρωση – κλείσιμο των θεμάτων της ιστορίας. Η αφήγηση, δηλαδή, κλείνει κυκλικά. Κυκλική λειτουργία έχουν, άλλωστε, και η αναφορά στον πατέρα Σισώη και η αντίστοιχη στο σκοινί του σκύλου (θέματα που υπάρχουν και στην πρώτη και στην τελευταία ενότητα). Δίνεται, έτσι, η αίσθηση ότι η αφήγηση ολοκληρώθηκε.

- Στις τρεις πρώτες μικρές παραγράφους της τελευταίας ενότητας («Η Μοσχούλα έζησε,... ήτον επόμενον!»), παρατηρείται συστολή του χρόνου, δηλαδή σύνοψη. Είναι προφανές ότι η διάθεση του

συγγραφέα είναι να προσπεράσει σύντομα την ανάμνηση της κοπέλας, το τίμημα που πλήρωσε, με την απώλεια του αγαπημένου του ζώου, και τις επιλογές του, ως προς τις σπουδές και την εργασία του, για να προβεί σε μια τελευταία, φιλοσοφική ενατένιση της ζωής του, συγκρίνοντας τις φυσικές συνθήκες που βίωσε στο παρελθόν και τις αστικές που βιώνει σήμερα και τον κάνουν «ν' ασφυκτιά».

Β2. Με την περιγραφή, ο συγγραφέας, στο συγκεκριμένο χωρίο, υπηρετεί πολλαπλούς στόχους:

Περιγράφοντας, με λεπτομέρεια, στοιχεία του φυσικού περιβάλλοντος όπου και διαδραματίζεται το επεισόδιο, αφενός εκφράζει τη φυσιολατρία του, αφετέρου δημιουργεί σκόπιμα επιβράδυνση, προκειμένου ν' αυξήσει το ενδιαφέρον και την αγωνία του αναγνώστη, λίγο πριν την κορύφωση, που αποτελεί η διάσωση του κοριτσιού και η υλοποίηση του «ονείρου» του νέου, μέσω της θεσπέσιας επαφής τους.

Περιγράφοντας, σύντομα, το όμορφο σώμα του κοριτσιού, σε συνδυασμό με τη συνολική ομορφιά και μαγεία του φυσικού τοπίου, επιτυγχάνει να αποδώσει την «ονειρική» και ιδανική διάσταση της στιγμής και, γι' ακόμη μια φορά, εκδηλώνει έμμεσα την ερωτική του διάθεση γι' αυτήν.

Με όλα τα παραπάνω, αποδίδει στη σκηνή αμεσότητα κι ένταση και προετοιμάζει κατάλληλα, μετά την κλιμάκωση εσωτερικών διεργασιών και συναισθημάτων του αφηγητή, την κορύφωση της δράσης.

Γ. Ο αφηγητής αποδέχεται ότι, από τη στιγμή που σκοπός της ζωής του ήταν να γίνει κληρικός, έπρεπε αποκλειστικά να στραφεί στο μοναχισμό (σύμφωνα και με το παράδειγμα και τις προτροπές του πατέρα Σισώη) και όχι ν' ασχοληθεί διεξοδικά με τα γράμματα. Αυτό που τον απομάκρυνε, βέβαια, από τον αρχικό του στόχο ήταν το αμάρτημά του να υποκύψει στον πειρασμό. Παράβλεψε, λοιπόν, τον πατέρα Σισώη, προτιμώντας να παραμείνει λαϊκός και συνεχίζοντας να έχει την εικόνα του πειρασμού μέσα του, σαν ένα είδος ιδιότυπης τιμωρίας. Τώρα, όμως, συνειδητοποιεί το μάταιο της επιλογής του. Η σύγκριση με τον πατέρα Σισώη είναι δικαιολογημένη, κυρίως για την αναλογία ηθικού βίου ανάμεσα τους, αλλά και ως ένδειξη σεβασμού προς το δάσκαλό του. Ο συγγραφέας, δια στόματος πατέρα Σισώη, διατυπώνει την επιφύλαξή του για το αν τα

γράμματα μπορούν, τελικά, να εξασφαλίσουν την ευτυχία, όσο ο μοναχισμός.

Δ. Ανάμεσα στο δοθέν απόσπασμα από το «Όνειρο στο κύμα» και στο ποίημα του Κλείτου Κύρου «Οπτική απάτη» υπάρχουν αρκετές αναλογίες περιεχομένου.

Συγκεκριμένα:

- Και τα δύο κινούνται σε μια μεταίχμιακή ατμόσφαιρα ανάμεσα στο όνειρο και στην πραγματικότητα. Ο μεν αφηγητής στο έργο του Παπαδιαμάντη αντιλαμβάνεται «ονειρικά» μια κοπέλα που, στην πραγματικότητα, παρατηρεί ν' απολαμβάνει, γυμνή, το μπάνιο της, ο δε ήρωας στο ποίημα του Κλείτου Κύρου τη δημιουργεί, σαν όνειρο.
- Η ηρωίδα του διηγήματος δεν αντιλαμβάνεται ότι κάποιος την παρακολουθεί και, όταν αυτό συμβεί, σχεδόν λιποθυμά. Εκείνος που χαρακτηρίζεται από πάθος είναι ο υπεύθυνος γι' αυτήν την παρακολούθηση, δηλαδή ο αφηγητής. Ενώ η ηρωίδα του ποιήματος, άθελά της, συμμετέχει στο όνειρο κάποιου, με χαρακτηριστικά πάθους κι έντασης που της αποδίδονται.
- Τόσο η κοπέλα στο διήγημα όσο και αυτή στο ποίημα συμβολίζουν, στα μάτια των παρατηρητών- «δημιουργών» τους, την ιδανική-αιώνια γυναικεία ύπαρξη, αυτή που η ανάμνησή της δύσκολα ξεχνιέται.
- Στην πορεία, όμως, τόσο ο αφηγητής του διηγήματος όσο και ο πρωταγωνιστής του ποιήματος συνειδητοποιούν ότι δεν υπάρχουν περιθώρια για παράταση «ονείρων». Η γυναίκα που πρόσφερε το όνειρο (στο διήγημα) ή που συμμετείχε σε αυτό (στο ποίημα) προκάλεσε ουσιαστικά μια ιδεατή, αλλά φευγαλέα αίσθηση, όλα υπήρξαν μια «οφθαλμαπάτη».
- Και στα δύο έργα, το τέλος του «ονείρου» είναι μια απογοήτευση. Η συνειδητοποίηση του πόσο παροδική και φευγαλέα ήταν η αίσθηση που άφησε οδηγεί τον αφηγητή του διηγήματος να μετανιώνει για τις επιλογές του και ν' ασφυκτιά σε ένα αποπνικτικό και δυσάρεστο αστικό περιβάλλον, αναπολώντας παράλληλα το παρελθόν του, ενώ τον πρωταγωνιστή του ποιήματος να βυθίζεται στη μοναξιά και τις δυσβάσταχτες αναμνήσεις του.